

Ιστορική εξέλιξη του Τμήματος Καταλόγων της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος: από τον χειρόγραφο δημόσιο κατάλογο στον ΟΡΑC

Ιωάννα Τσούτσου – Δημοπούλου, MLS
Πρώην Προϊσταμένη Τμήματος Καταλόγων
Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος
GiannaDemoroulou@gmail.com

Με τη συνταξιοδότησή μου, μετά από 34 συναπτά χρόνια δουλειάς στο Τμήμα Καταλόγων της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος, θεώρησα ότι θα αποτελούσε υποχρέωσή μου να κάνω μίαν ιστορική αναδρομή στην εξέλιξη του Τμήματος Καταλόγων. Η αναδρομή αυτή γίνεται για λόγους ιστορικούς, για να υπενθυμίσω στους παλαιότερους και να ενημερώσω τους νεώτερους για τη μετάβαση από τον χειρόγραφο στον ηλεκτρονικό κατάλογο της Εθνικής Βιβλιοθήκης.

Μέχρι το 1977 η βιβλιογραφική επεξεργασία του υλικού της Εθνικής Βιβλιοθήκης γινόταν σύμφωνα με ένα παλιό πρωσικό σύστημα, το σύστημα της Χάλης (Hallische System), με το οποίο ήταν οργανωμένη η Βιβλιοθήκη. Τα δελτία του δημόσιου καταλόγου, διαστάσεων 10 x 15,5 εκ., ήταν χειρόγραφα. Τα δελτία αυτά υπάρχουν ακόμα στον «παλιό» ξύλινο δελτιοκατάλογο, στον πρόδομο του κεντρικού κτηρίου της Εθνικής Βιβλιοθήκης. Η πρόσβαση στο υλικό με τον τρόπο αυτό περιοριζόταν μόνο στην κύρια αναγραφή, δηλαδή η αναζήτηση γινόταν μόνο μέσω του ονόματος του συγγραφέα ή του τίτλου, στην περίπτωση που οι συγγραφείς ήταν πολλοί. Παράλληλα, το Τμήμα Καταλόγων δημιουργούσε και ένα δεύτερο δελτίο, χειρόγραφο και αυτό, για τις ανάγκες της ταξινόμησης. Σύμφωνα με αυτό το ταξινομικό σύστημα της Χάλης, το σύνολο της γνώσης χωριζόταν σε 25 ευρείες κατηγορίες (Ιστορία, Φιλοσοφία, Φυσικές Επιστήμες κ.λπ.) και η ταξινόμηση γινόταν σε ειδικούς τοπογραφικούς καταλόγους κατ' απόλυτη λεξικογραφική σειρά της κύριας αναγραφής.

Το 1976 έγινε ο τελευταίος – μέχρι σήμερα - διαγωνισμός για τη μαζική πρόσληψη 6 Βιβλιοφυλάκων για την Εθνική Βιβλιοθήκη. Οι τέσσερις τοποθετηθήκαμε στο Τμήμα Καταλόγων. Το 1978, υιοθετήθηκαν οι Αγγλοαμερικανικοί Κανόνες Καταλογογράφησης (Anglo-American Cataloguing Rules) και εγκαταλείφτηκε το παλιό πρωσικό σύστημα της Χάλης. Από το παλιό αυτό σύστημα διατηρήθηκε μόνο το ταξινομικό σύστημα, για να

εγκαταλειφθεί και αυτό το 2000. Με την υιοθέτηση των Αγγλοαμερικάνικων Κανόνων Καταλογογράφησης άλλαξε και ο τρόπος δουλειάς. Για κάθε βιβλιογραφική εγγραφή γινόταν ένα δελτίο χειρόγραφο σε ISBD μορφή, για της ανάγκες της ταξινόμησης και ένα δεύτερο δακτυλογραφημένο δελτίο (στις διεθνείς διαστάσεις αυτή τη φορά), επίσης σε ISBD μορφή.

Δίπλα λοιπόν στον «παλιό» ξύλινο κατάλογο προσετέθη – και υπάρχει μέχρι σήμερα - και ο «νέος» κατάλογος στον οποίον βρίσκονται τα δακτυλογραφημένα δελτία του υλικού από 1978 και εξής. Η αναζήτηση πλέον γινόταν κατά κύρια υπευθυνότητα, δευτερεύουσα ή εναλλακτική υπευθυνότητα, θέμα, τίτλο και σειρά.

Οι υφιστάμενες τότε ελλείψεις τόσο σε προσωπικό όσο και σε εξοπλισμό ήταν μεγάλες. Υπήρχε όμως ένας νεανικός ενθουσιασμός (όλοι μας ήμασταν γύρω στα 25) για τη μεγάλη τομή που κάναμε στην Εθνική Βιβλιοθήκη. Από το 1978 ξεκίνησε και η δημιουργία του Αρχείου Καθιερωμένων Επικεφαλίδων (ονομάτων φυσικών προσώπων και θεμάτων). Οι συνθήκες τότε ήταν πολύ δύσκολες. Ο ηλεκτρονικός εξοπλισμός τότε υπήρχε μόνο στη σφαίρα της επιστημονικής φαντασίας. Η Εθνική Βιβλιοθήκη δεν είχε ούτε καν γραφομηχανές. Υπήρχαν κάποιες ή κάποια, δεν θυμάμαι ακριβώς, για της ανάγκες της Γραμματείας. Και βέβαια δεν υπήρχε τηλέφωνο στο Τμήμα Καταλόγων. Υπήρχε ένας κερματοδέκτης στο διάδρομο για εξυπηρέτηση των αναγνωστών (έτσι λέγαμε τότε τους χρήστες της βιβλιοθήκης). Κάθε φορά που θέλαμε κάποιες διευκρινίσεις είτε από συγγραφείς είτε από εκδότες, σηκωνόμασταν από το γραφείο μας και πηγαίναμε στον κερματοδέκτη περιμένοντας υπομονετικά τη σειρά μας. Θυμάμαι με συγκίνηση ότι δίπλα στην πόρτα του γραφείου ήταν πάντα κρεμασμένο το μαύρο αμπέχονο του Γιώργου Μπώκου (νυν Καθηγητή στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο), ο οποίος για κάποιον περίεργο λόγο είχε πάντοτε δραχμές στην τσέπη του. Όποιος δεν είχε ψιλιά, έβαζε το χέρι του στην τσέπη, έπαιρνε τη δραχμή (τόσο είχε τότε το τηλεφώνημα) και έκανε το τηλεφώνημά του. Τα πληροφοριακά βιβλία ήταν από ελάχιστα μέχρι ανύπαρκτα.

Ήταν τόσο μεγάλος ο ενθουσιασμός μας ώστε αποφασίσαμε, 4 άτομα στην ουσία, η Γιάννα Μανιάτη, η Πέγκυ Μοσχονά, ο Γιώργος Μπώκος και η υπογράφουσα το άρθρο, να μεταφράσουμε τόσο τους Αγγλοαμερικανικούς Κανόνες Καταλογογράφησης όσο και τις Θεματικές Επικεφαλίδες της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου. Η μετάφραση των

Αγγλοαμερικανικών Κανόνων ολοκληρώθηκε, αλλά ουδέποτε είδε το φως της δημοσιότητας, για λόγους ανεξάρτητους από τη θέλησή μας. Η μετάφραση αυτή, για λόγους αρχειακούς, φυλάσσεται στο Γραφείο Προϊσταμένου του Τμήματος Καταλόγων. Όσον αφορά τη μετάφραση των Θεματικών Επικεφαλίδων της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου πολύ γρήγορα διαπιστώθηκε το ουτοπιστικό του πράγματος. Για το λόγο αυτό περιοριστήκαμε να αποδίδουμε στα ελληνικά τους όρους που αντιστοιχούσαν στις βιβλιογραφικές εγγραφές που δημιουργούσαμε. Είναι προφανές ότι ξεκινήσαμε να κάνουμε το αυτονόητο για κάθε εθνική βιβλιοθήκη, χωρίς όμως να υπάρχει η ελάχιστη υποδομή, στην περίπτωσή μας. Ενδεχομένως, αν ξέραμε δεν θα είχαμε ποτέ εμπλακεί σε αυτή την περιπέτεια.

Το 1978 το Τμήμα Καταλόγων απέκτησε κάποιες ηλεκτρικές γραφομηχανές IBM. Στην αρχή, δακτυλογραφούσαμε τα δελτία σε μεμβράνη και κάναμε την αναπαραγωγή των απαραίτητων επί πλέον δελτίων με πολύγραφο. Στο σύστημα αυτό αναπαραγωγής οφείλονται κάποια δελτία του δημόσιου καταλόγου με «σκοροφαγωμένα» γράμματα. Στη συνέχεια, και στο πλαίσιο του εκσυγχρονισμού μας, αποκτήσαμε φωτοτυπικό μηχάνημα κατάλληλο για δελτία. Ο πλήρης εκσυγχρονισμός μας επιτεύχθηκε όταν αποκτήσαμε **κάποιους** ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Όταν λέω **κάποιους**, κυριολεκτώ. Από το 1991 το Τμήμα Καταλόγων άρχισε να κάνει τις εγγραφές σε διάταξη UNIMARC. Ελλείπει του κατάλληλου τεχνολογικού εξοπλισμού ο κάθε καταλογογράφος συμπλήρωνε, χειρόγραφα, μια ειδική φόρμα με τα πεδία του UNIMARC και συγχρόνως έκανε και μία χειρόγραφη εγγραφή σε ISBD μορφή για τις ανάγκες της ταξινόμησης. Η φόρμα αυτή πήγαινε στη συνέχεια στις 2 χειρίστριες που έκαναν την εισαγωγή των στοιχείων στον υπολογιστή. Γινόταν πρόχειρη εκτύπωση της φόρμας, η οποία επέστρεφε στον καταλογογράφο για έλεγχο, γίνονταν οι σχετικές διορθώσεις επί χάρτου, στη συνέχεια οι διορθώσεις γίνονταν επί της οθόνης και ούτω καθεξής

Το 1978 παράλληλα με την υιοθέτηση των Αγγλοαμερικανικών Κανόνων Καταλογογράφησης, άρχισαν να δημιουργούνται τα Αρχεία Καθιερωμένων Επικεφαλίδων Ονομάτων Φυσικών Προσώπων και Θεματικών Επικεφαλίδων σε χειρόγραφα δελτία. Το 1990 όλες αυτές οι εγγραφές μετατράπηκαν σε διάταξη UNIMARC.

Όταν κρίθηκε ότι το υλικό των Αρχείων Καθιερωμένων Επικεφαλίδων ήταν σημαντικό για

να δοθεί για χρήση από τις υπόλοιπες βιβλιοθήκες της χώρας, το Τμήμα Καταλόγων εξέδωσε το 1991 **Κατάλογο Ελληνικών Θεματικών Επικεφαλίδων** με επιμέλεια της Ιωάννας Μανιάτη και το 1992 **Κατάλογο Καθιερωμένων Ονομάτων Φυσικών Προσώπων** με επιμέλεια της Ιωάννας Τσούτσου – Δημοπούλου. Η εκδοτική δραστηριότητα του Τμήματος Καταλόγων συνεχίστηκε με την ελληνική έκδοση **Εγχειρίδιο UNIMARC**, σε 2 τόμους (1993 – 1996), με μετάφραση στα ελληνικά και επιμέλεια της ελληνικής έκδοσης του Γ. Δ. Μπώκου και το 1996 με την ελληνική έκδοση **UNIMARC / Authorities** με μετάφραση στα ελληνικά και επιμέλεια της ελληνικής έκδοσης του Γ. Δ. Μπώκου. Το 2003 εκδόθηκε σε CD-ROM το **Αρχείο Καθιερωμένων Επικεφαλίδων**, το οποίο περιείχε ονόματα φυσικών προσώπων ελλήνων συγγραφέων, θεματικούς όρους, ονόματα συλλογικών οργάνων, γεωγραφικά ονόματα και ομοιόμορφους τίτλους. Όλες οι παραπάνω εκδόσεις διατίθενται δωρεάν σε όλες τις ελληνικές βιβλιοθήκες.

Οι υπάλληλοι του Τμήματος Καταλόγων απέκτησαν όλοι ηλεκτρονικό υπολογιστή στο τέλος του 1999, εξοπλισμός που αγοράστηκε από το Α΄ ΕΠΕΑΚ στο πλαίσιο του Β΄ Κοινοτικού Πακέτου Στήριξης. Όπως είναι φυσικό, από τότε εγκαταλείφθηκε πλέον η δημιουργία χειρόγραφων δελτίων ή φόρμας UNIMARC και η εισαγωγή των στοιχείων γίνεται απ΄ ευθείας στον υπολογιστή.

Μέχρι το 2004, οπότε η ΕΒΕ απέκτησε το ολοκληρωμένο αυτοματοποιημένο σύστημα Horizon, το Τμήμα Καταλόγων χρησιμοποιούσε για την εργασία του συνολικά, αλλά κυρίως για τη δυνατότητα έκδοσης της εθνικής βιβλιογραφίας, μια εφαρμογή που είχε γίνει αποκλειστικά για τις ανάγκες του τμήματος. Ήταν ιδιαίτερα φιλική και κυριολεκτικά χτισμένη πάνω στις απαιτήσεις μας, αλλά δεν ήταν online συνδεδεμένοι με την υπόλοιπη βιβλιοθήκη. Του συστήματος Horizon προηγήθηκε ένα άλλο σύστημα βιβλιοθήκης το ADLIB, το οποίο όμως ουδέποτε χρησιμοποιήθηκε από το Τμήμα Καταλόγων.

Η ανάγκη για την αναδρομική μετατροπή των παλαιών δελτίων των βιβλιοθηκών σε ηλεκτρονική μορφή ήταν διεθνής. Η Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος, σε συνεργασία με βιβλιοθήκες της Δανίας και της Ιταλίας, συμμετείχε στο κοινοτικό πρόγραμμα FACIT (Fast Automated Conversion with Integrated Tools) για τη μετατροπή των έντυπων ή δακτυλογραφημένων δελτίων σε ηλεκτρονική μορφή. Το πρόγραμμα διήρκεσε από τον Ιανουάριο 1993 μέχρι τον Φεβρουάριο 1996. Το πρόγραμμα έπρεπε να επιτύχει δύο

στόχους: 1) τη δυνατότητα μετατροπής έντυπων ή δακτυλογραφημένων δελτιοκαταλόγων σε OPAC, με τη χρήση σαρωτή, OCR και αυτόματης μετατροπής τους σε μία βιβλιογραφική διάταξη, όπως π.χ. το UNIMARC, 2) την ανάπτυξη ενός συστήματος ικανού να χειρίζεται αυτόματα ή ημιαυτόματα τον εντοπισμό και τη διόρθωση λαθών που προέκυπταν από τη σάρωση και το OCR. Ο πρώτος στόχος επετεύχθη με την έννοια ότι αποδείχθηκε πως αυτού του είδους η μετατροπή είναι δυνατή κάτω από κάποιες προϋποθέσεις. Ο δεύτερος στόχος επετεύχθη μόνον εν μέρει, δηλαδή ενώ αναπτύχθηκε το σχετικό λογισμικό, αλλά δεν είχε δυνατότητα εντοπισμού λαθών και διορθώσεων με αποτέλεσμα να είναι αδύνατη η χρήση του σε ευρεία κλίμακα.

Το 1999 στο πλαίσιο του Β΄ Κοινοτικού Πακέτου Στήριξης, η Εθνική Βιβλιοθήκη ξεκίνησε τη μετατροπή των δελτιοκαταλόγων των ετών 1978-1988 σε ηλεκτρονική μορφή και σε διάταξη UNIMARC. Η μετατροπή ξεκίνησε με τις πρώτες δακτυλογραφημένες εγγραφές που έγιναν σύμφωνα με τους Αγγλοαμερικανικούς Κανόνες Καταλογογράφησης. Η αναδρομική μετατροπή των εγγραφών των παλαιότερων ετών συνεχίστηκε σταδιακά για αρκετά χρόνια. Τον Απρίλιο του 2007 ολοκληρώθηκε ο ηλεκτρονικός αλφαβητικός κατάλογος της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος.

Σήμερα η ιστοσελίδα της Εθνικής Βιβλιοθήκης δέχεται, κατά μέσον όρο, 8.775 επισκέψεις ημερησίως. Αν λάβει κανείς υπόψη ότι στην πλειονότητά τους καταλήγουν στον κατάλογο, οδηγούμεθα σε αισιόδοξα συμπεράσματα για τη χρησιμοποίηση του OPAC τόσο από χρήστες που βρίσκονται στο χώρο της Βιβλιοθήκης όσο και από απομακρυσμένους χρήστες.